

S. 55–57 (Бундесархів, Кобленц, опис фонду НС 30/1 Організація ОРР, сфера діяльності, загальне. – С. 55–57).

13. Führereclass (Наказ фюрера) від 1 березня 1942 р. // ЦДАВО України. – Ф. 3676, оп. 1, спр. 44.

14. **Grimsted P. K.** The Odyssey of the Smolensk Archive / P. K. Grimsted. – Pittsburg, 1995.

15. Sonderaktion M – Erfassung der Kunstgegenstände (Особлива акція М – облік предметів мистецтва) // ЦДАВО України. – Ф. 3676, оп. 1, спр. 3.

16. Zur Kenntnismahme der Dienststellen von Partei und Staat (Для ознайомлення службових інстанцій партії та держави) // ЦДАВО України. – Ф. 3676, оп. 1, спр. 4.

Надійшла до редколегії 08.11.2013

УДК 945:327 (100) “1975/1989”

О. В. Немич

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДИНАМІКА РОБОТИ «ГРУПИ СЕМИ» У 1970–1980-х рр.: ЕТАПИ, ПРОБЛЕМИ, ДОСЯГНЕННЯ

Досліджено діяльність «Групи семи» в 1975–1980-х рр., етапи роботи та теми самітів. Виявлено та висвітлено актуальні проблеми міжнародних відносин останньої чверті ХХ ст., відображені в офіційних документах «G7». На основі вивчення джерел та літератури проаналізовано місце та роль «Сімки» у вирішенні міжнародних проблем.

Ключові слова: «Група семи», найбільш промислово розвинені країни, саміт, міжнародний тероризм, локальні конфлікти, «холодна війна», комюніке.

Немыч О. В. Динамика работы «Группы семи» в 1970–1980-х гг.: этапы, проблемы, достижения.

Исследована деятельность «Группы семи» в 1975–1980-х гг., этапы работы и темы саммитов. Выявлены и освещены актуальные проблемы международных отношений последней четверти ХХ в., нашедшие отражение в официальных документах «G7». На основе изучения источников и литературы проанализированы место и роль «Семерки» в решении международных проблем.

Ключевые слова: «Группа семи», наиболее промышленно развитые страны, саммит, международный терроризм, локальные конфликты, «холодная война», коммюнике.

Вивчення діяльності «Великої сімки» важливе з погляду формування загальної позиції лідерів форуму – найрозвинутіших країн світу: США, Великої Британії, Німеччини, Канади, Італії, Франції та Японії – щодо актуальних міжнародних питань. Незважаючи на те що уряди держав «Клубу» здебільшого мають різновекторні дипломатичні лінії та особисті інтереси, політика їх консенсусу – це відображення нового рівня міжнародного співробітництва, що почав будуватися в жорстких рамках

біполярного світу. Навіть через тридцять дев'ять років після створення «G7» залишається ключовим фактором міжнародної системи. У процесі розширення дискусійних тем форуму – від економічних до найрізноманітніших політичних та соціальних – «Клуб» зміцнив свою позицію координатора міжнародних процесів, ставши майже поряд із ООН. У нашій статті ми розглянемо перші етапи роботи «Сімки». Дослідження генези тем самітів, а також міжнародного співробітництва з метою їх вирішення допоможе виявити загальноісторичні тенденції мирного врегулювання проблем міжнародного глобального значення. Концептуалізація лідерських функцій «Великої сімки» сприяла форсуванню процесів глобалізації.

Мета нашого дослідження полягає в комплексному вивченні роботи «Групи семи» в останній чверті ХХ ст.

Основоположниками дослідження «Групи семи» стали західні науковці. Найвідоміший серед зарубіжних центрів із вивчення «Великої сімки/вісімки» існує при Університеті Торонто («The G8 Research Group at the University of Toronto»). Першим дослідником роботи форуму став керівник дослідного центру «Групи семи» при Торонтському університеті, професор політологічних наук Джон Кіртон [22]. Особливість його підходу полягає в тому, що він здійснив розподіл в рамках групи між США та іншими країнами. На його думку, Вашингтон здатен домогтися більшої легітимізації своєї зовнішньої політики, діючи в межах «Сімки». Водночас решта учасників «Групи» має вплив на поведінку США, якого вони були б позбавлені, якби діяли за межами інституту.

Важливим етапом у вивченні «Групи семи/восьми» стала монографія Пітера Хайнала [48]. Автор зосередився на аспектах історії створення «Клубу», його еволюції, приділив увагу ролі «Сімки/вісімки» у вирішенні глобальних питань. Як архівіст за фахом П. Хайнал зробив значний внесок у розуміння теми, презентуючи широке коло джерел та аналізуючи їх. Пояснення підкріплені детальним аналізом документів, у яких зафіксовано дискусії і рішення «Великої сімки». Хайнал отримав доступ до нещодавно відкритих урядових архівів і на основі секретних документів, склав достовірний звіт про те, як проходили перші саміти. Автор ретельно проаналізував дебати щодо поліпшення і реформування структури «Клубу».

Внесок у розуміння та інтерпретацію проблеми зробили професор Лондонської школи економіки та політичних наук Ніколас Бейн [1; 3] і професор Гарвардського університету Роберт Д. Патнем [2]. Особливо цінні дослідження Н. Бейна, оскільки він є не тільки теоретиком, але й протягом багатьох років брав безпосередню участь у роботі «Сімки/вісімки» як су-шерпа* (1988–1992). Ці вчені першими розробили методологію порівняльної

* Су-шерпа – довірена особа керівника країни-члена «Великої вісімки». Шерпа відповідає за контакти з колегами із зарубіжних держав та організацію саміту «Великої вісімки», коли його країна є головою клубу, а також займається підготовкою порядку денного самітів і тексту угод.

оцінки досягнень самітів за шкалою від А (найвищий бал) до Е (найнижчий). Методологія заснована на шести критеріях аналізу колективних досягнень зустрічей на вищому рівні: лідерстві, ефективності, солідарності, стійкості, прийнятності та послідовності.

Якщо зарубіжні науковці досліджують «Сімку» практично з початку її існування, то їх російські колеги звернулися до цієї проблематики одночасно із процесом інтеграції Російської Федерації до «Клубу» наприкінці 1990-х рр. Зрозуміло, що їх історіографічні дослідження здебільшого присвячені роботі Російської Федерації в «Групі», її ролі та місцю в цьому механізмі. Коло досліджуваних росіянами тем дуже вузьке порівняно із зарубіжною історіографією. Хронологічно проблематика охоплює час із кінця 1990-х рр.

Монографія доктора історичних наук В. Б. Лукова [44] – перше в російській історіографії дослідження історії форуму з акцентом на «російській місії у «Групі». Автор розглядає процес інтеграції Росії до «Сімки» не лише як історик, а і дипломат. Цей історіографічний доробок має особливу цінність, оскільки його автор також був су-шерпою від Росії в «Групі восьми». Робота ґрунтується на широкому колі джерел, доповнених власними спостереженнями В. Б. Лукова.

Важливо згадати дослідження М. В. Ларіонової [43] та її новаторський підхід до вивчення теми. Вона разом із колегами аналізує ефективність механізму поставлених завдань та їх вирішення в межах форуму найрозвинутіших країн світу на прикладі Росії. Консервативні погляди на діяльність форуму промислово розвинених держав висловив доктор історичних наук А. І. Уткін. Він переконаний, що «Клуб» разом з іншими організаціями типу ЄС, МВФ, ОПЕК, МЕРКОСУР «зневажають самостійність суверенних держав», і розглядає «Сімку» як «всемогутнє зло» [47]. На думку Уткіна, шлях до форуму лідерів, який розпочав М. Горбачов, був помилковим і заздалегідь перетворив СРСР на переможену країну в «холодній війні».

Таким чином, історіографічний доробок західних дослідників, на відміну від російських, має багатогранність поглядів, широкий спектр тем та більш тривалу традицію вивчення. Російська історіографія, за винятком кількох робіт, відзначається упередженістю та тенденційністю, що зазвичай пов'язано зі статусом Російської Федерації в «Клубі». Характерною ознакою праць російських дослідників є відсутність історичного інструментарію. В українській історіографії взагалі немає розвідок із даної проблематики, що і спонукало нас до написання даної статті.

Наше дослідження ґрунтується на комплексі джерел – офіційних документах самітів: комюніке [7; 10; 14; 15; 19; 23; 24; 26; 30; 31; 34], спеціальні декларації (економічні та політичні) [8; 9; 11; 16–18; 21; 22; 25; 27; 28; 32; 33; 36; 37], заяви голів самітів [13; 29], інтерв'ю політичних лідерів [21]. Крім основних документів роботи «Групи семи» використано листи і скрипти телефонних розмов між лідерами форуму [6; 48].

Ключовою метою створення «Сімки», як задекларовано в першому комюніке 1975 р., був захист відкритої демократії в самих країнах-членах і просування її цінностей, свободи особистості й соціального прогресу в глобальному масштабі. «Група семи» на принципах демократії розпочала свою роботу, сприяючи відстороненню комуністів від влади в Іспанії (1975), Італії (1976) і Франції. Водночас форум сприяв посиленню кампанії проти режиму апартеїду в Південній Африці. У 1989 р. «Сімка» сприяла мирному руйнуванню Радянського Союзу, радянського блоку і встановленню демократичних режимів [45, с. 96–101].

На основі офіційних документів самітів розглянемо еволюцію тематики зібрань. На наш погляд, у роботі «Групи» в 1970–1980-х рр. можна визначити два основні етапи:

– перший етап (1975–1979): у центрі уваги G7 перебував моніторинг фінансової та економічної безпеки світу, які повинні були підвищуватися у зв'язку з амбітними планами розвитку народного господарства держав «Великої сімки»; здійсненню цих планів завадила друга енергетична криза, що внесла істотні корективи в діяльність «Групи»;

– другий етап (1980–1989): економічний вимір проблем набув другорядного значення, акцент у діяльності «Клубу» найбільш розвинених країн було зроблено на політичних та енергетичних аспектах міжнародного співробітництва.

На першому саміті «Клубу» предметом обговорення стали шість важких проблем – функціонування міжнародної валютної системи, міжнародної торгівлі, питання макроекономічного регулювання, енергетичної безпеки, торгових відносин між Сходом та Заходом, Північчю і Півднем. У підсумковій заяві йшлося про «колективну відповідальність промислово розвинених країн», а не про НАТО або ЗСЄ. Лідери висловили прагнення до послідовних плідних економічних відносин із соціалістичними країнами, що, на їх думку, стало б важливим елементом у досягненні прогресу в процесі розрядки, так само, як і в міжнародній економічній стабілізації. Отже, лідери країн з найрозвинутішою економікою вважали, що дисбаланс світової економіки спричинений саме країнами соціалістичного блоку [8].

Із офіційних документів випливає, що метою перших самітів була консолідація сил семи найрозвинутіших держав у боротьбі з протекціонізмом, економічною відсталістю розвинутих країн та країн «третього світу», безробіттям, залежністю від країн-імпортерів нафти, заходи з приборкання інфляції, а також посилення політичного контролю світової економіки. За перші три роки було закладено фундамент співпраці «Групи» та міжнародних фінансових інститутів [8; 18; 21].

Відхід від початкової концепції самітів як неформальних неінституціоналізованих зустрічей глав держав і урядів для обговорення виключно економічних питань було закріплено на саміті 1977 р. у Лондоні.

Саме там на порядку денному політичні питання почали розглядати нарівно з економічними [14].

Політизувати саміти «Сімки» прагнув і новий американський президент Дж. Картер. У 1973 р. З. Бжезинський зазначив: «Сьогодні постійно підкреслюється важливість економіки, однак це парадоксальним чином веде до пріоритету великої політики. Політичні рішення, створення нових політичних структур дозволяють вирішувати проблеми, представлені як сучасні економічні та технічні» [22, с. 93].

На фоні макроекономічної тематики самітів постало питання тероризму і, як наслідок, підписано першу в роботі світових лідерів неекономічну декларацію (Бонн, 1978). Важливо зазначити, що ініціатором впровадження першого політичного питання став американський президент Дж. Картер. У його заяві вперше пролунав заклик до спільної боротьби з авіатероризмом [9], що поклало початок розгляду проблем світового тероризму в рамках роботи «Групи семи» [12; 28].

У 1979–1980-х рр. сталася друга енергетична криза, причини якої знову ж мали політичний підтекст. Країни Близького Сходу прагнули витіснити транснаціональні компанії з галузі видобутку нафти. Загострила ситуацію на світовому енергетичному ринку й Ірано-іракська війна, спровокована розподілом родовищ нафти у Перській затоці. Внаслідок цього ціни на нафту різко зросли й досягли майже 40 доларів за барель [43, с. 28–32]. Знову під загрозою опинилася стабільність поставок енергоносіїв у індустріально розвинені країни, отже, і їх енергетична безпека. У зв'язку з цим головною темою переговорів і дискусій на Токійській зустрічі «Сімки» 1979 р. стала проблема міжнародної енергетичної безпеки [15; 39].

По-перше, було звернуто увагу на розробку загальної політичної стратегії та вирішення енергетичної проблеми. По-друге, намічено конкретні «технічні» заходи вирішення кризової ситуації (наприклад, встановлено конкретні межі імпорту нафти для кожної країни – члена «Клубу»), а також форсованого пошуку і розвитку альтернативних джерел енергії. По-третє, розширення традиційних галузей енергетики, не пов'язаних із нафтовою промисловістю. По-четверте, було прийнято рішення про створення групи представників високого рівня (High-Level Group of Representatives) країн «Сімки» і Комісії ЄЕС у рамках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) для моніторингу виконання згаданих вище рішень.

Отже, виділений п'ятирічний цикл видався амбіційним у економічній політиці. Поставленої мети – координації макроекономіки – було досягнуто лише частково. Однак учасники «Клубу» заклали міцний фундамент до подальшого його функціонування на постійних засадах. Щорічні зустрічі «Сімки» – унікальне явище у світовій політиці.

Другий, більш значний цикл діяльності «Групи» припадає на 1980–1989 рр. Діяльність «Сімки» набирала обертів на хвилі неоконсерватизму в Європі та США. Економічний та енергетичний виміри в роботі «Клубу» найбільш розвинених держав доповнювали політичні питання, які в той

період нерідко ставали пріоритетними. Зміст політичних проблем відповідав тодішній «холодній війні» у міжнародних відносинах, черговому загостренню радянсько-американського протиборства, що мали місце на другому етапі форуму.

Із приходом до влади в Сполучених Штатах адміністрації президента Рональда Рейгана почалося і корегування політики країни у «Великій сімці». Команда Р. Рейгана приступила до енергійного збільшення питомої ваги політичних питань на порядку денному самітів «Клубу» 1980-х рр. [48, с. 179–180]. Цей курс рейганівської адміністрації було взято з метою отримання військової переваги над Радянським Союзом.

На порядку денному постали три головні блоки питань: міжнародний тероризм, «east-west relations», що уособлювали відносини із СРСР та соціалістичним блоком, і локальні військові конфлікти. Із того часу характерним для діяльності «Сімки» стало оформлення політичних декларацій.

Саміт 1980 р. в Оттаві проходив під знаком хвилювання Сполучених Штатів з приводу розширенням сфер впливу СРСР. У зв'язку з цим у більшості тем порядку денного самітів йшлося про національно-визвольні рухи чи ситуацію в нестабільних регіонах планети (на Карибських островах, Південно-Східній Азії, Близькому Сході), які Сполучені Штати розглядали через призму протистояння «вільного світу» з СРСР і «новими тоталітарними державами». Бажаючи сконцентруватися на проблемі протистояння двох блоків, США домоглися виключення з порядку денного проблеми «діалогу між Заходом та Сходом». Однак позиція США щодо міжблокових відносин увійшла в пряме протиріччя з позицією європейських держав.

Токійська декларація 1979 р. [15] була першим документом, у якому зафіксовано зобов'язання учасників саміту очолити міжнародні зусилля боротьби з тероризмом, що поклало початок новому етапу в роботі «G7», а також закріпило за «Групою» роль провідного гравця в питанні боротьби з тероризмом.

У 1970–1980-х рр. ще не існувало міжнародного інституту, який би опікувався боротьбою з міжнародним тероризмом. Так, «Сімка» стала головною рушійною силою у боротьбі з цією глобальною проблемою. Спочатку розгляд зазначеної проблематики зводився до засудження країнами «Клубу» конкретних терористичних актів. Наприклад, заява «Групи семи» в Монтебелло 1981 р. [4; 7] щодо тероризму стала відповіддю на захоплення в Афганістані літака Пакистанських авіаліній; декларація, прийнята в 1989 р. на саміті в Парижі [35], – відповіддю на напад на літаки в Шотландії (1988) і Колумбії (1989).

Прикладом обговорення проблем регіональної безпеки може слугувати саміт «Групи» 1986 р. у Токіо. Після низки терористичних актів США звинуватили лівійського лідера М. Каддафі в підтримці тероризму і бажали отримати згоду союзників на проведення «контртерористичної операції». Створюючи «єдиний фронт» для боротьби з тероризмом, США, проте,

підтримували неофіційні контакти з найбільшими спонсорами ісламістських рухів, зокрема з Іраном, забуваючи про прийняті на самітах «Сімки» зобов'язання діяти в атмосфері повної довіри до партнерів [46, с. 98].

Домовленості країн «Клубу» в основному стосувалися допомоги один одному в разі захоплення дипломатичних місій; заборони продажу зброї країнам, які підтримують терористів, тощо. Особлива роль «Групи» у протидії мегатероризму полягала в підриві соціально-економічних коренів тероризму через розширення допомоги країнам, що розвиваються [15; 21; 27]. Головним досягненням форуму стало заснування спеціалізованої дочірньої організації – ФАТФ** з метою ретельної роботи над проблемою тероризму [22].

В умовах біполярності світу протистояння двох систем продовжувалося й набуло в 1980-х рр. вельми небезпечного характеру, особливо в царині озброєння. Повернення до відкритої конфронтації та військовосилової риторики в першій половині 1980-х рр. у відносинах між двома великими державами надало політичного контексту порядку денному самітів. За круглим столом постало нове питання – «діалог між Сходом та Заходом». До обговорення «радянської» проблематики американське керівництво спонукали їх європейські партнери. Вони прагнули до зменшення військово-політичної напруженості у світі, яка безпосередньо загрожувала як національній, так і регіональній безпеці на європейському континенті [17; 22; 24].

Якщо в економічних дискусіях на конференції США дотримувались паритету, то щодо політичного вектора ця держава відчувала себе *primus inter pares*. За словами Р. Рейгана, щорічні політичні декларації «G7» були схожі на заклики до «хрестового походу» проти комунізму [46, с. 100].

Наведемо кілька прикладів із офіційних документів саміту. У політичній декларації, прийнятій 21 липня 1981 р. [14], заявлено про нарощування воєнної сили СРСР: «Ми (члени «Сімки») готові до діалогу та співпраці, якщо до цього готовий Радянський Союз. Ми переконані у важливості перевірки контролю над озброєннями та договорів щодо роззброєння з метою зниження рівня озброєння і витрат» [7]. У межах цієї проблеми було розглянуто не лише питання безпеки, але й моменти, пов'язані з різними сторонами співробітництва між західними країнами, з одного боку, і Радянським Союзом і державами Східної Європи, з іншого.

У березні 1983 р. адміністрація Р. Рейгана заявила про початок реалізації програми Стратегічної оборонної ініціативи (СОІ), що призвело до занепокоєння в Європі та неминучої реакції у СРСР. Європейські голови держав декларували «Заяву про безпеку» [18], гаслом якої був пошук миру та

** Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ) (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF) – міжурядова організація, яка займається виробленням світових стандартів у сфері протидії відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму, а також оцінює відповідність національних систем цим стандартам.

значне скорочення озброєння. У «Заяві» було проголошено такі ініціативи: переговори зі скорочення стратегічної наступальної зброї, конференція, присвячена ракетам середнього радіуса дії, скороченню хімічної зброї та присутності військ у Центральній Європі [20].

«Сімка» миттєво відреагувала на Чорнобильську трагедію. Уже 5 травня 1986 р. видано спеціальну «Заяву щодо наслідків трагедії на Чорнобильській АЕС» [36]. Члени «Клубу» відкрито звинуватили СРСР у замовчуванні інформації щодо катастрофи, яка мала транснаціональні глобальні наслідки, та закликали негайно надати відомості з ядерної аварії. «Група семи» підтримала ініціативу дискусії МАГАТЕ та Радянського Союзу з приводу покращення міжнародного співробітництва у сфері ядерної безпеки. До того ж українська катастрофа стала каталізатором обговорення питань екології у форматі екологічної безпеки як перманентної теми самітів [39].

Намагаючись впливати на процеси, що відбувалися у Східній Європі, «Велика сімка» у 1987 р. ініціювала питання про «перебудову» в СРСР, яке було включено до порядку денного саміту разом із розглядом ситуації в сільському господарстві розвинених країн і обговоренням зниження процентних ставок за зовнішніми боргами для найбідніших країн [27]. «G7» оголосила про свій моніторинг політики Радянського Союзу, зокрема з таких питань:

– прогрес у сфері прав людини, що має важливе значення для зміцнення довіри міжнародної спільноти; дотримання принципів та зобов'язань, прийнятих у Гельсінкському «Заключному акті»;

– пошук мирного врегулювання регіональних конфліктів, а саме швидке і повне виведення радянських військ з Афганістану, щоб його народ міг вільно визначати своє майбутнє;

– заклик до контактів, обміну ідеями та більш широкого діалогу між народами «Сімки» і Радянського Союзу та Східної Європи [30].

Уже через рік у Торонто члени «Сімки» підкреслили, що після попереднього саміту між США та СРСР було досягнуто прогресу щодо скорочення ядерної зброї. У «Політичній декларації: забезпечення демократії» було зазначено: «Договір *** став прямим результатом західної цілеспрямованості та єдності, це фактично перший договір зі скорочення ядерних озброєнь... Будемо тепер шукати можливості для глибоких скорочень американської і радянської стратегічної наступальної зброї. Ми вітаємо президента Рейгана з тим, що він зробив, а також спонукаємо Генерального секретаря Горбачова до цієї ж мети» [40].

*** Договір про ліквідацію ракет середньої й малої дальності підписаний 8 грудня 1987 р. і набув чинності 1 червня 1988 р. Згідно з Договором Радянський Союз ліквідував усі ракетні комплекси "Піонер" (SS-20), а також ракети Р-12 (SS-4), Р-14 (SS-5) і оперативно-тактичні ракети, дальність яких перевищувала 400 км. Передбачалося скоротити кількість стратегічних носіїв кожної зі сторін до 1600 одиниць, а кількість боезарядів – до 6000.

Проте «Групу» досі непокоїла масова присутність радянських збройних сил у Східній Європі, що загрожувало можливими раптовими атаками або й великомасштабними наступальними операціями. Це обумовлювало небезпеку в Європі. Радянське військово-будівництво на Далекому Сході було назване джерелом нестабільності в Азії [40].

1989 р. був фінальним у дискусіях щодо комплексу проблем «Захід – Схід». Цьому сприяла низка подій: виведення радянських військ із Афганістану, розпад соціалістичної системи в Східній Європі, падіння режимів «соціалістичної орієнтації» в більшості країн африканського та азійського континентів, мирні ініціативи СРСР тощо. М. Горбачов відповідно до «Нового політичного мислення» відправив, за словами Дж. Буша старшого, «фантастичного листа» до членів «Сімки» [20, с. 19, 20].

Зміст послання полягав у сподіваннях на зближення СРСР та «Сімки», що стало реальністю завдяки удосконаленню внутрішньої та зовнішньої політики Радянського Союзу на шляху до плюралізму й демократії. Лист обсягом 40 сторінок містив 10 пунктів-тез, у яких було оцінено процеси, що відбуваються в країні; наведено перспективи політичних і економічних реформ у СРСР, висловлено бажання інтегрувати радянську економіку у світове господарство [1, с. 215–219]. Усвідомлюючи результат гонки озброєння і не бажаючи відкривати «Клуб», його члени коректно пообіцяли поділитися досвідом із генсеком щодо розбудови ринкової економіки та поставили йому декілька завдань на майбутнє [20, с. 19, 20].

Лондонська політична «Декларація взаємовідносин по лінії Захід-Схід» була сповнена настроями піднесення, оптимізму та наснаги з приводу довгоочікуваного покращення характеру міжнародної ситуації. «Група» закликала радянський уряд до конкретних дій. «Військовий дисбаланс на користь Радянського Союзу в Європі та Азії залишається об'єктивною загрозою для кожного з нас. Щоб прискорити створення світу, у якому маса озброєння і військової сили зменшиться, ми знову підтверджуємо своє прагнення до термінової глобальної заборони на хімічну зброю та істотне скорочення радянських і американських стратегічних ядерних озброєнь» [32]. Учасники форуму також відзначили динаміку відносин між ЄЕС і країнами Сходу, зокрема укладення договору з Угорщиною та прогрес, досягнутий у ході дискусій із Польщею і початок переговорів з Радянським Союзом [21; 22].

Зазначимо, що підхід «Групи семи» до СРСР відрізнявся певною су-перечливістю. З одного боку, Радянський Союз звинувачували в гонці озброєння, підтримці міжнародного тероризму, а також ігноруванні цінностей демократії і порушенні прав людини. З іншого боку, на щорічних зустрічах на вищому рівні обговорювалися питання про взаємодію з СРСР у розвитку економічних відносин. Намагання зняти протекціоністську завісу з економіки СРСР почалося з першого саміту 1975 р. і не втратило актуальності до кінця 1980-х рр.

Отже, з новою хвилею «холодної війни» на початку 1980-х рр. «Сімка» взяла курс на мирне врегулювання американсько-радянського протистояння. Спільність поставленої мети дала свій результат. Закінчення «холодної війни» зумовило кардинальні зміни в розподілі сил на світовій арені та характері дискусій всередині форуму.

Одними з основних дискусійних блоків проблем були локальні конфлікти: Афганська війна (1979–1989), Ірано-іракська війна (1980–1988), Ліванська війна (1982).

Не торкаючись коренів радянсько-афганської війни, яка підвела «холодну війну» до межі вирішальної сутички США та СРСР, зосередимо увагу на тому, як оцінювали її лідери «G7». Телефонна розмова М. Тетчер та Дж. Картера від 28 грудня 1979 р. була пов'язана саме з афганським питанням. Дж. Картер порівняв радянську операцію із діями в Чехословаччині і вважав за необхідне вжити превентивних заходів. Важливо те, що американський лідер прохав прем'єр-міністра підняти це питання у РБ ООН або доручити цю справу Китаю чи країнам із руху неприєднання. У ході діалогу політики дійшли висновку, що питання Афганістану необхідно внести до тематики зустрічі «G7» та навіть присвятити йому спеціальну конференцію [35].

У 1980 р. з'явилася перша спеціальна декларація з афганської проблеми. Одноголосно члени форуму охарактеризували дії СРСР як несумісні з волею афганського народу за національну незалежність та засудили агресію Радянського Союзу як невідповідну до принципів «Статуту Організації Об'єднаних Націй». Введення військ до Афганістану звело нанівець зусилля з підтримання справжньої розрядки [11]. Радянський Союз звинувачували в порушенні верховенства закону та ігноруванні інтересів народу, тому бойкот Олімпійських ігор 1980-х рр. у Москві одностайно підтримали всі учасники круглого столу.

Протягом війни в Афганістані на щорічних самітах «Групи» поставало питання безпеки цього регіону, яке частково інтегрувалося в систему діалогу «Схід-Захід». Воно було найбільш обговорюваним у першій половині 1980-х рр., що важливо в контексті стабілізації відносин двох політичних таборів. На саміті 1988 р. у Торонто члени «Сімки» привітали початок виведення радянських військ з окупаційного Афганістану і підтвердили готовність разом із міжнародним співтовариством забезпечити повернення біженців на батьківщину, їх розселення та відновлення країни [31; 37].

Отже, саме країни Заходу відіграли важливу роль у підштовхуванні СРСР до переговорів про виведення військ з Афганістану. «Сімка» прийняла своє одностайне рішення, але подальшим регулюванням ситуації в гарячій точці займалася ООН.

Не залишилися поза увагою й інші військові конфлікти світу. Ситуація на Близькому Сході була головним питанням саміту 1984 р. у зв'язку зі спалахом Ірано-іракської війни. Оскільки на той момент конфлікт жодним чином не впливав на поставки нафти з регіону Перської затоки, «Сімка»

обмежилася заявою, у якій закликала дотримуватися принципу свободи навігації в затоці [28; 32].

Ситуація в Перській затоці стала також предметом дискусій на саміті 1987 р. у Венеції. Напередодні саміту США виступили з погрозами на адресу Ірану, керівництво якого планувало узяти на озброєння нові китайські ракети «Сілкворм». Прагнучи зміцнити свою присутність у регіоні Персидської затоки і забезпечити безперешкодне постачання нафти до країн Заходу, США домоглися підтримки союзників у декларації, у якій від Ради Безпеки ООН необхідно було вжити «справедливих і ефективних заходів» і затвердити важливість дотримання принципу свободи навігації в Перській затоці. Як писала газета «Гардіан», «ця декларація могла бути односторонньо інтерпретована США таким чином, щоб силовим шляхом відреагувати на розміщення ракет «Сілкворм» «у разі, якщо воно буде загрожувати інтересам Вашингтона». Збройні сили країн-учасниць ЗЄС (Франції, Великобританії, Нідерландів, Італії та Бельгії) вперше ввійшли в зону Перської затоки в кінці 1987 р. під приводом захисту свободи судноплавства в ході Ірано-іракської війни. Із заяви голови венеціанського саміту Амінторе Фанфані видно, що його учасники приділили також увагу розглядові ситуації в Афганістані, Камбоджі, Кореї, Африці, Латинській Америці, Лівані, басейні Тихого океану [46, с. 100, 101].

Консенсусу між членами «Клубу» щодо локальних конфліктів було досягнуто таким чином. Франція, що мала особливі інтереси на Близькому Сході, у Південній Африці та Камбоджі, домагалась винесення їх обговорення за рамки дискусій. Наприклад, у прийнятій політичній декларації 1980 р. ми не знаходимо американських формулювань щодо ситуації в Афганістані. Європа блокувала американсько-японську ініціативу стосовно включення до порядку денного питання про демократизацію Філіппін. Не підтримано і французьку ініціативу про включення до порядку денного саміту пункту про засудження державного перевороту в Гаїті 1986 р. Результат компромісу – заява голови саміту, яка містила загальні положення про підтримку американських ініціатив на Близькому Сході, засудження апартеїду в ПАР і підтримку мирного процесу в Анголі, заклик до виведення в'єтнамських військ із Камбоджі [48, с. 135–139].

Апогеєм обговорення проблем регіональної безпеки став Паризький саміт «Сімки» (1989). Значення дискусій на саміті виходило далеко за рамки регіональних проблем. «G7» однозначно зробила заявку на глобальне лідерство і дала зрозуміти, що на цьому шляху не зупиниться. Так, у спеціальній декларації з китайських питань, прийнятій 15 липня 1989 р., країни «Групи» засудили дії Китаю, пов'язані з придушенням заворушень у столиці, констатуючи водночас важливість підтримки економічних зв'язків із цією країною і наполягаючи на заходах щодо зміцнення довіри і спокою в Гонконзі (Сянгані). У заяві голови саміту Гельмута Коля було згадано практично всі «гарячі точки» планети: Близький Схід (встановлення прямого діалогу між усіма учасниками конфлікту, мирне обговорення проблем);

Південну Африку (вимога проведення переговорів у ПАР, констатація прогресу в процесі надання незалежності Намібії, пошук рішення конфліктів в Анголі та Мозамбіку); Центральну Америку (підтримка демократичного процесу); Панаму (засудження правлячого режиму); Кампучію (підтримка конференції під егідою Франції); Ліван (відновлення функціонування державних інститутів і виведення всіх «неліванських» сил) [38, с. 77, 78].

Таким чином, із замкненого форуму, схожого на дискусійний клуб обміну думками, порадами та досвідом, «Сімка» перетворилася на дієвий міжнародний механізм, здатний врегулювати локальні конфлікти. У 1989 р. із гаслами щодо «демократії та відкритості» «Група» надала нові можливості країнам Заходу і Сходу не лише працювати разом та справедливо вирішувати конфлікти, але й боротися з відсталістю та сприяти формуванню більш вільного й відкритого світу.

У результаті проведеного дослідження, ми дійшли таких висновків:

- еволюція самітів «Групи семи» у 1970–1980-х рр. мала два етапи, що докорінно відрізнялись один від одного; якщо перший уособлював прагнення стабілізації макроекономічного дисбалансу світу, то другий етап відкрив ініціативу щодо групового вирішення міжнародних політичних питань; розширення порядку денного самітів до кінця 1980-х рр. визначило два напрямки діяльності «Сімки» – обговорення проблем регіональної та глобальної стабільності; «Група семи» дедалі частіше брала на себе глобальну відповідальність за функціонування міжнародної системи;

- ефективність роботи в рамках «Клубу» на першому етапі була незначною та вузькоспеціалізованою, а зміна політичного істеблішменту форуму в 1980-х рр. обумовила запеклі дискусії з проблем локальних конфліктів, тероризму, роззброєння тощо;

- основною метою, проголошеною за круглим столом «Групи семи» у 1980-х рр., став конструктивний діалог між Сходом та Заходом, шлях до якого пролягав через терени «холодної війни»; наприкінці 1980-х рр., коли відбувався демонтаж «біполярного світу» та успішні демократичні революції, «Група семи» показала себе як ефективний орган прийняття рішень;

- консенсус семи найвпливовіших держав світу динамізував колегіальний вплив на міжнародну політику, стабілізацію «гонки озброєння» та придушення агресії в Афганістані; результативною була робота у сфері боротьби з проявами тероризму; найбільш важкими для врегулювання стали локальні конфлікти, адже сфери інтересів семи країн не завжди були ідентичними, у результаті чого рішення щодо більшості локальних конфліктів мали загальний характер;

- «Сімка» запровадила новий вид міжнародної заяви; вона актуалізувала проблему та ставила за мету її вирішення, надаючи міжнародним організаціям координаційні завдання; «Група семи» позиціонувала себе інтелектуальним центром міжнародного врегулювання.

Наостанок маємо підкреслити, що робота «Сімки» полягає у регулюванні політичних процесів глобального і регіонального розвитку, а та-

кож міжнародних відносин у цілому. Уперше в історії людства було створене світове керівництво міжнародними процесами, робота якого сприяла посиленню невідпинного прогресу глобалізації.

Бібліографічні посилання

1. **Bain N.** History Of The G-7 Summit [Electronic resource] / N. Bain. – Access mode: <https://tspace.library.utoronto.ca/html/1807/4806/document.html>.
2. **Bain N.** The G-7 Summit Comes of age [Electronic resource] / N. Bain, Robert D. Putnam. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/scholar/bayneputnam/bay95tra.html>.
3. **Bain N.** The G8's Past Performance, Present Prospects, Future Potential [Electronic resource] / N. Bain. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/scholar/bayne20000713/>
4. Chairman's summary of political issues. July 21, 1981 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1981ottawa/chairman.html>.
5. Chairman's summary on political issues. June 10, 1987 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1987venice/political.html>.
6. Churchill Archive Centre: THCR 3/1/4, Personal Message T180A/79T, President Carter phone call to MT (Soviet invasion of Afghanistan).
7. Communique: Declaration of the Ottawa Summit. July 21, 1981 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1981ottawa/communique/conclusion.html>.
8. Declaration of Rambouillet. Rambouillet, France, November 17, 1975 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1975rambouillet/communique.html>.
9. Declaration of the Seven Heads of State and Government and Representatives of the European Communities. June 6, 1982 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1982versailles/communique.html>.
10. Declaration on East-West relations and arms control. June 9, 1984 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1984london/east.html>.
11. Declaration on East-West relations. July 15, 1989 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1989paris/east.html>.
12. Declaration. Bonn, Germany, July 17, 1978 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1978bonn/communique.html>.
13. Declaration. June 23, 1980 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1980venice/communique/index.html>.
14. Declaration. June 28, 1976 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1976sanjuan/communique.html>.
15. Declaration. June 29, 1979 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1979tokyo/communique.html>.
16. Declaration. May 30, 1983 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1983williamsburg/communique.html>.
17. Declaration. May 4, 1985 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1985bonn/communique.html#top>.
18. Declaration. May 8, 1977 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1977london/appendix.html>.
19. Economic Declaration. July 16, 1989 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1989paris/communique/index.html>.
20. **Greenhouse S.** Summit in London; Gorbachev Note to Group of 7 Said to Fall Short on Reform / S. Greenhouse // The New York Times. – July 16. – 1991. – P. 18–21.
21. Interview with President Reagan. May 31, 1983 // U.S., Department of State, Bulletin. – № 2076 (July 23). – 1983. – P. 20–22.
22. **Kirton J.** Coexistence, cooperation, competition: G Summits [Electronic resource] / J. Kirton. – Access mode: <http://www.g20.utoronto.ca/biblio/kirton-aspenia-2009.pdf>
23. Political Declaration: Securing Democracy. Toronto Summit, June 20, 1988 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1988toronto/political.html>.

24. Political topics (Afganistan). June 22, 1980 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1980venice/political.html>.
25. President Mitterrand's Statement to the press at the conclusion of the Versailles summit. 6 June 1982 // France, Ministère des relations extérieures, Service d'information et de presse. – № 17. – 1982. – P. 30–31.
26. Statement at Williamsburg (Declaration on security). May 29, 1983 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1983williamsburg/security.html>.
27. Statement of Lebanon. June 6, 1982 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1982versailles/lebanon.html>.
28. Statement on Air-Hijacking. Bonn, Germany, July 17, 1978 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1978bonn/hijacking.html>.
29. Statement on Counter Terrorism. Gleneagles, 2005 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/2005gleneagles/counterterrorism.pdf>.
30. Statement on East-West relations. June 9, 1987 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1987venice/east.html>.
31. Statement on international Terrorism. London, June 9, 1984 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1984london/terrorism.html>.
32. Statement on international Terrorism. May 5, 1986 [Electronic resource]. – Access mode <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1986tokyo/terrorism.html>.
33. Statement on terrorism July 21, 1981 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1981ottawa/terrorism.html>.
34. Statement on Terrorism June 9, 1987 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1987venice/terrorism.html>.
35. Statement on Terrorism. Paris, July 15, 1989 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1989paris/terrorism.htm>.
36. Statement on the implications of Chernobyl nuclear accident May 5, 1986 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1986tokyo/chernobyl.html>.
37. Statement on the taking of diplomatic hostage June 22, 1980 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1980venice/hostage.html>.
38. The London Economic Declaration. June 9, 1984 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1984london/co>.
39. Tokyo Economic Declaration. May 6, 1986 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1986tokyo/communique.html>.
40. Toronto Economic Declaration. June 21, 1988 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1988toronto/communique/index.html>.
41. Venezia Economic Declaration. June 10, 1987 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/1987venice/communique/index.html>.
42. **Горбачев М. С.** Жизнь и реформы: в 2 кн. / М. С. Горбачев. – Кн. 1. – М., 1995.
43. **Ларионова М. В.** Поля взаимодействия G8 с международными организациями / М. В. Ларионова // Междунар. жизнь. – 2008. – № 5. – С. 28–32.
44. **Луков В. Б.** Большая восьмерка в современном и будущем мире / В. Б. Луков // Там же. – 2002. – № 3. – С. 47–51.
45. **Панова В. В.** «Группа восьми»: анализ и оценки деятельности в отечественной и зарубежной историографии / В. В. Панова. – М., 2007.
46. **Пентилля Р.** Политическая анатомия Большой восьмерки / Р. Пентилля // Междунар. процессы. – 2003. – № 3. – С. 90–103.
47. **Уткин А. И.** Большая восьмерка. Цена вхождения / А. И. Уткин. – М., 2006.
48. **Хайнал П.** «Группа восьми» и «Группа двадцати»: эволюция, роль и документация / П. Хайнал. – М., 2008.

Надійшла до редколегії 06.02.2014